

Н. О. МОЖАРОВСЬКА

Наталія Олегівна Можаровська, кандидат юридичних наук, доцент Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПРАВА НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Створення та функціонування сучасного ринку об'єктів промислової власності є динамічним процесом як в економічно розвинених країнах, так і в світовій економіці. Конкурентоспроможність та стабільне зростання визначаються виваженою державною політикою у сфері інноваційної діяльності і охорони промислової власності. Об'єкти промислової власності у розвинених країнах ціняться вище, ніж природні багатства, інновації вище, ніж інвестиції у пріоритетах факторів економічного зростання.

Суворе дотримання та виконання законів є основним принципом правової політики України. Борьба з правопорушеннями у сфері промислової власності віднесена до одного з пріоритетних напрямів внутрішньої політики України і є пріоритетним напрямом роботи державних контролюючих органів, яка націлена на захист прав, свобод та законних інтересів громадян. Це зумовлено складною криміногенною ситуацією у цій сфері, значними матеріальними та моральними збитками, що завдаються економіці та авторитету держави, громадянам і підприємствам усіх форм власності, а також критикою з боку міжнародних організацій, що викликана поширенням в Україні правопорушень, пов'язаних з використанням об'єктів промислової власності.

Таким чином, ситуація, що склалася на цьому напрямі державної діяльності, вимагає активізації діяльності Державної служби інтелектуальної власності як спеціального органу у сфері охорони прав на об'єкти промислової власності; удосконалення діяльності Антимонопольного комітету України, який відповідно до покладених на нього завдань, визначених ст. 7 Закону «Про Антимонопольний комітет України», у сфері захисту від недобросовісної конкуренції контролює дотримання законодавства, розглядає справи про порушення та узагальнює практику правозастосування, Державної митної служби, Державної служби технічного регулювання України; усунення правових колізій, що мають місце у зазначеній сфері; удосконалення інституту промислової власності в частині охорони та захисту об'єктів промислової власності, зокрема з питань набуття права на ці об'єкти.

Так, до суб'єктів, що забезпечують легітиміацію права на об'єкти промислової власності, відносяться уповноважені державні органи. Останні поділяються на загальні та спеціальні.

Під *легітиміацією* права на об'єкти промислової власності можна вважати адміністративний порядок набуття права на ці об'єкти, як первинного способу набуття права власності.

Легітиміація (від лат. *legitimus* – законний, узаконений): 1) визначення чи підтвердження законності якогось права чи повноваження; 2) документи, що засвідчують це право або повноваження¹.

Систему державних органів загальної компетенції становлять Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Центральні органи виконавчої влади, Конституційний суд, Прокуратура.

Виключно до компетенції Верховної Ради належить прийняття законодавчих актів, які мають найвищу юридичну силу і яким повинні відповідати нормативно-правові акти інших державних органів. Вона приймає закони, постанови та інші акти.

Президент України як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Акти Президента України є правовою базою видання органами виконавчої влади їх актів.

До повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України і вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Із зазначених питань Конституційний Суд ухвалює рішення, які є обов'язковими на території України, остаточними і не можуть бути оскарженими.

Прокуратура України здійснює свої повноваження у сфері промислової власності відповідно до Конституції України.

До системи органів виконавчої влади спеціальної компетенції належить Державна служба інтелектуальної власності (далі – Держслужба), є урядовим органом державного управління, що діє у складі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України і йому підпорядковується².

Також є Апеляційна палата (Апеляційна палата Державної служби інтелектуальної власності) – колегіальний орган для розгляду заперечень проти рішень Держдепартаменту (сьогодні Держслужби) щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності та заяв щодо визнання знака добре відомим в Україні³.

Державне підприємство «Український інститут промислової власності» (Укрпатент) є державним підприємством, яке знаходиться у сфері управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Державної служби інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Звернемо увагу на процеси формування в Україні системи державних органів виконавчої влади, що здійснюють юрисдикційні повноваження щодо легітимації права на об'єкти промислової власності.

Державне патентне відомство, відповідно до ст. 42 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», було державною установою України і забезпечувало захист інтелектуальної власності, відповідно до законів та інших нормативно-правових актів. При цьому необхідно вказати на певні суперечності, що виникали при реформуванні Держпатенту України. Відповідно до Указу Президента України від 13 березня 1999 р. «Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України», на базі Державного патентного відомства та інших державних органів створено Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності. Указом Президента України від 13 серпня 1999 р. № 987/99 було затверджено положення про Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності, відповідно до якого Держкомнауки України був центральним органом виконавчої влади, підпорядкованим Кабінету Міністрів України, при цьому діяльність Держкомнауки України спрямовувалася і координувалася Кабінетом Міністрів України через Міністерство освіти України. Відповідно до Указу Президента України від 7 червня 2000 р. № 773/2000, Міністерство освіти і науки України стало правонаступником Державного комітету України з питань науки та інтелектуальної власності, яке було ліквідоване.

Відповідно до Указу Президента України від 23 листопада 1996 р. № 1121/96 «Про положення про Міністерство України у справах науки і технологій», а згодом на Державний комітет з питань науки та інтелектуальної власності та Міністерство освіти і науки України, функції формування та реалізації стратегії державної політики у сфері охорони промислової власності на ці органи покладені не були. Можна вважати, що утворення в 2000 р. Державного департаменту інтелектуальної власності у складі Міністерства освіти і науки України є перехідним.

У державі фактично склалася ситуація, при якій був відсутній функціонально відокремлений орган державної виконавчої влади, відповідальний за забезпечення функціонування державної системи охорони промислової власності. Це не відповідало вимогам Паризького союзу, членом якого є Україна. Зокрема, створення національного відомства з справ промислової власності передбачено ст. 12 Паризької Конвенції по охороні промислової власності, Законом України «Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності» та іншими законами з питань охорони окремих об'єктів промислової власності.

Як правонаступник Державного комітету з питань науки, та інтелектуальної власності, Міністерство освіти і науки формує систему заходів щодо забезпечення функціонування єдиної патентної системи України та Держпатенту.

Одним із головних завдань Держпатенту України було забезпечення правової охорони та захисту промислової власності, але для забезпечення функцій охорони та захисту застосовується в нормопроектуванні нормативна база, створена ще у Держпатенті.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки «Про створення державного підприємства «Український Інститут промислової власності»» від 7 червня 2000 р. № 175⁴ було створене ДП Укрпатент.

Розглянемо повноваження Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (Затверджено Указом Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади від 09.12.2010 № 1085/2010) як правонаступника реорганізованих Міністерства освіти і науки України, Міністерства України в справах сім'ї, молоді та спорту, щодо їх зобов'язань, прав та обов'язків.

Відповідно до свого Положення, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України бере участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності; організовує в установленому порядку експертизу об'єктів інтелектуальної власності, видає охоронні документи на об'єкти інтелектуальної власності; забезпечує державну реєстрацію авторського права, державну реєстрацію та ведення обліку об'єктів інтелектуальної власності, провадить реєстрацію угод про передачу справ на використання об'єктів інтелектуальної власності, що охороняються на території України; координує діяльність щодо трансферу (передачі) технологій і прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені повністю або частково за рахунок коштів державного бюджету; організовує підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у сфері освіти наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності; укладає відповідно до законодавства міжнародні договори про співробітництво у сфері освіти, наукової науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності; здійснює відповідно до законодавства функції: управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління; забезпечує в межах своєї компетенції реалізацію державної політи-

ки стосовно державної таємниці, контроль за її забезпеченням у центральному апараті Міністерства, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління.

Державна служба інтелектуальної власності як правонаступник Державного департаменту інтелектуальної власності⁵ відповідно до покладених на неї завдань реалізує у межах своїх повноважень єдину економічну, фінансову, науково-технічну, інвестиційну, соціальну політику у сфері інтелектуальної власності та розробляє на основі результатів аналізу діяльності державної системи охорони інтелектуальної власності пропозиції щодо її вдосконалення; здійснює в межах, визначених Міністерством освіти і науки, управління майном підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міністерства; забезпечує у межах своїх повноважень виконання актів законодавства, здійснює систематичний контроль за їх реалізацією; розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань, що належать до його компетенції, і вносить їх на розгляд Міністра освіти і науки, молоді та спорту України; забезпечує функціонування системи експертизи заявок на об'єкти інтелектуальної власності; бере участь у роботі з удосконалення системи обліку, звітності і державної статистики в сфері інтелектуальної власності; визначає порядок державної сертифікації діяльності в сфері інтелектуальної власності; здійснює державну реєстрацію та ведення державних реєстрів щодо об'єктів інтелектуальної власності; видає в установленому порядку охоронні документи на об'єкти інтелектуальної власності; здійснює реєстрацію договорів про передачу прав на об'єкти інтелектуальної власності, що охороняються на території України, та ліцензійних договорів; координує діяльність щодо передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності, в тому числі створені повністю або частково за рахунок державного бюджету; організовує розгляд заяв і скарг щодо видачі охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності, а також інших звернень фізичних та юридичних осіб з питань інтелектуальної власності; координує роботу з інформаційного забезпечення діяльності в сфері інтелектуальної власності, здійснює нормативно-методичне керівництво в цій сфері, забезпечує комплектування національного фонду патентної документації; вносить в установленому порядку до Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України пропозиції щодо участі України в роботі міжнародних організацій з інтелектуальної власності, здійснює міжнародне співробітництво та бере участь у підготовці та укладенні міжнародних угод з питань інтелектуальної власності; організовує роботу з підготовки та перепідготовки спеціалістів з питань інтелектуальної власності; здійснює інші функції, що випливають з покладених на нього завдань.

Таким чином, надання правової охорони та забезпечення захисту суб'єктивних прав у сфері промислової власності в широкому розумінні цього поняття, можна розглядати як основну функцію Державної служби інтелектуальної власності. Всі інші функції та напрями діяльності можна розглядати як додаткові, але направлені на забезпечення головної мети, їх можна класифікувати на 5 основних груп за їх змістом: захист інтересів держави як у середині країни, так і за кордоном, охорона та захист інтересів суб'єктів промислової власності; розробка відповідної сучасним вимогам та суспільним інтересам нормативної бази в сфері промислової власності; підготовка кадрів; створення структури органів, необхідних для функціонування єдиної патентної системи в Україні.

Держслужба інтелектуальної власності є органом державного управління, що діє у складі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, і йому підпорядковується, тому вона не має статусу центрального органу виконавчої влади, а тільки поза структурного підрозділу Міністерства.

Хоча на Держслужбу й покладено реалізацію єдиної економічної, фінансової, науково-технічної, інвестиційної, соціальної політики у сфері інтелектуальної власності, але в межах своїх повноважень, і її вдосконалення повинно здійснюватися через міністра освіти і науки, молоді та спорту України.

У Державній службі інтелектуальної власності, у свою чергу, створені структурні підрозділи, у яких розглядаються, готуються та приймаються документи, розглядаються скарги. У структурних підрозділах безпосередньо вивчаються та готуються всі адміністративні рішення, відповідно до закріпленого за ними розподілу обов'язків.

Діяльність Державної служби інтелектуальної власності здійснюється через посадових осіб, які вповноважені приймати рішення.

У складі Міністерства функціонують два органи в організаційній формі державних підприємств: Український інститут промислової власності (Укрпатент) та Українське агентство з авторських та суміжних прав. Суб'єктами правовідносин, що складаються між суб'єктами промислової власності та відомством, але через адміністративну підлеглисть визначають поведінку інших посадових осіб.

Наведене дає підстави стверджувати, що відсутнє чітке розмежування компетенції між Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, держслужбою інтелектуальної власності й Укрпатентом.

Антимонопольний Комітет України за власною ініціативою може подати позов до суду чи органів прокуратури, якщо буде вбачати, що в діях особи є ознаки злочину. Він звертається до суду чи господарського суду з позовами (заявами) у зв'язку з порушенням антимонопольного законодавства. Відповідно до ст.ст. 25 та 26 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» органи Антимонопольного комітету України або особи, права яких порушені, мають право звернутися до суду з позовом про вилучення відповідних товарів із неправомірно використаним позначенням, копій виробів іншого суб'єкта господарювання й у виробника, й у продавця. Порядок використання вилучених товарів визначається Кабінетом Міністрів України. Рішення про вилучення товарів з неправомірно використаним позначенням і копій виробів іншого суб'єкта господарювання приймається у разі, якщо можливість змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання не може бути усунена в інший спосіб. У разі встановлення факту дискредитації суб'єкта господарю-

вання органи Антимонопольного комітету України мають право прийняти рішення про офіційне спростування за рахунок порушника поширених ним неправдивих, неточних або неповних відомостей у строк і спосіб, визначені законодавством або цим рішенням.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про захист прав споживачів» захист прав споживачів здійснюють спеціальний уповноважений орган виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів. Таким органом до 28.12.2010 р. був Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики. Відповідно до свого Положення, затвердженого Указом Президента України від 18.03.2003 р. № 225/2003, Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики був центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом. Сьогодні його функції, відповідно до Указу Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади від 09.12.2010 № 1085/2010, здійснює Державна служба технічного регулювання України. Так у сфері захисту прав споживачів Державна служба технічного регулювання України перевіряє, відповідно до законодавства України, у господарюючих суб'єктів сфери торгівлі, громадського харчування і послуг якість товарів (робіт, послуг), додержання вимог щодо їхньої безпеки згідно з технічними регламентами з підтвердження відповідності, технічними регламентами та нормативними документами; проводить контроль продуктів харчування, що виробляються та реалізуються підприємствами торгівлі та громадського харчування незалежно від форми власності та громадянами-підприємцями; здійснює в межах своєї компетенції контроль за додержанням законодавства України про рекламу рекламодавцями, виробниками та розповсюджувачами реклами у сфері захисту споживачів від порушень законодавства про рекламу; а також вилучає з обігу неякісну та небезпечну продукцію й визначає порядок подальшого поводження з нею.

Державне підприємство «Український інститут промислової власності» приймає від Державної служби інтелектуальної власності заявки на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності та здійснює їх державну патентну експертизу, реалізуючі таким чином одне з головних завдань патентної охорони. Орган державної патентної експертизи розглядає заяви фізичних та юридичних осіб про наміри реєстрації товарних знаків у зарубіжних країнах.

Але Державне підприємство «Український інститут промислової власності» підпорядкований Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України, а оскарження рішень, прийнятих за результатами експертизи, подається в Державну службу інтелектуальної власності. Необхідно чітко визначити підпорядкування цього органу, що прямо буде впливати на порядок оскарження рішень, прийнятих за результатами експертизи.

Необхідно визначитись щодо того, чи є органи, які проводять експертизу, адміністративними органами або вони надають послуги як незалежні організації. У літературі висловлені різні позиції, які зводяться до двох концепцій.

Відповідно до першої, яка найбільш обґрунтована, експертиза є адміністративним процесом, а орган експертизи є суб'єктом адміністративно-процесуальних правовідносин.

За результатами експертизи, яку проводить Державне підприємство «Український інститут промислової власності», приймається рішення про надання або відмову в правовій охороні об'єктів промислової власності. Державне підприємство «Український інститут промислової власності», в особі своїх експертів, є важливою адміністративно-процесуальною особою.

Відповідно до другої, експертиза заявки – не адміністративний процес, як вважав Маміофа⁶, а процедурна стадія розвитку винахідницьких правовідносин. Орган експертизи, відповідно до цієї концепції, бере участь на стороні суб'єкта (заявника) і надає йому науково-технічну допомогу. Кожна концепція має сильні і слабкі сторони, і тому це питання в науці та праві не є вирішеним, а тому потребує додаткового вивчення.

¹ Словник іншомовних слів / [укладач: О. Мельничук]. – К. : УРЕ, 1977. – С. 387.

² Указ президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади від 09.12.2010 № 1085/2010 (із змінами і доповненнями згідно з Указом Президента № 1245/2010 від 28.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

³ Наказ МОН України «Про затвердження Регламенту Апеляційної палати Державного департаменту інтелектуальної власності» від 15 вересня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0877-03>.

⁴ Наказ МОН «Про створення державного підприємства «Український інститут промислової власності» від 7 червня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrpatent.org/ua/nakaz_monu.html

⁵ Указ президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади від 09.12.2010 № 1085/2010 (із змінами і доповненнями згідно з Указом Президента № 1245/2010 від 28.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

⁶ Маміофа И. З. Правовые вопросы изобретательства / Маміофа И. З. – Ленинград : Лениздат, 1968. – 103 с.

Резюме

Стаття присвячена дослідженню юрисдикційних повноважень органів державної влади щодо оптимізації процесів набуття права на об'єкти промислової власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, промислова власність, інноваційна політика, легітимація, державне регулювання, державне управління.

Резюме

Стаття посвячена дослідженню юрисдикційних повноважень органів державної влади щодо оптимізації процесів придбання права на об'єкти промислової власності.

Ключевые слова: інтелектуальна власність, промислова власність, інноваційна політика, легітимація, державне регулювання, державне управління.

Summary

The article is devoted to research jurisdictional powers of public authorities with respect to optimization of purchasing the rights to industrial property objects

Key words: intellectual property, industrial property, innovation policy, legitimation, government regulation, government administration.

Отримано 28.02.2012

О. М. ТАРАНЕНКО

Олег Миколайович Тараненко, кандидат історичних наук, доцент Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗАЗНАЧЕНЬ В УКРАЇНІ

В умовах жорсткої конкуренції на ринку товарів і послуг, поглиблення процесів глобалізації у міжнародній торгівлі дедалі більшого значення набувають засоби індивідуалізації суб'єктів підприємницької діяльності та виробленої ними продукції. З розвитком ринкової економіки в Україні особливе значення мають такі об'єкти інтелектуальної власності, як географічні зазначення.

Розглядаючи географічні зазначення як категорію інтелектуальної власності, важливо відрізнити їх від знаків для товарів і послуг. Якщо знак для товарів і послуг ідентифікує підприємство, яке пропонує на ринку деякі продукти й послуги, то географічне зазначення ідентифікує географічний район, якому переважно приписують якість, репутацію або іншу характеристику продукту. Проте географічні зазначення подібні до знаків для товарів і послуг за своїми концепцією та дією і можуть використовуватися для стимулювання національного й регіонального економічного розвитку, а також у стратегічному плані підприємствами бізнесу для просування своїх виробів¹.

На міжнародному рівні склалася і діє досить розгалужена й ефективна система правової охорони географічних зазначень. Ці питання регулюються багатьма міжнародними угодами, регламентами та конвенціями. Найважливішими серед них є зокрема Регламент Ради ЄС «Про охорону географічних зазначень та найменувань походження для сільськогосподарських та харчових продуктів» № 2081/92 1992 р. та Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода TRIPS).

В Україні історія географічного зазначення як засобу ідентифікації та об'єкта інтелектуальної власності становить вже понад десять років. Однак його і сьогодні можна віднести до найбільш проблемного, з точки зору забезпечення правової охорони, засобу ідентифікації товарів. Разом із тим географічні зазначення мають багато можливостей потужного впливу на бізнес, чим і зумовлено актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх напрацювань, в яких започатковано розв'язання порушеної нами теми, дає змогу стверджувати, що окремі сюжети висвітлено у працях Ю. Бошицького², В. Крижної³, М. Паладія⁴ та інших авторів. Проте життя не стоїть на місці й ситуація у цій сфері змінюється. Тому деякі аспекти окресленої теми залишилися поза увагою зазначених вище дослідників.

Географічні зазначення широко використовуються у всьому світі для позначення найрізноманітніших продуктів природного, мінерального, ремісничого, а також промислового і сільськогосподарського походження і стосуються величезної кількості виробників. Багато з цих позначень мають не тільки регіональне, а й національне і навіть міжнародне значення. До них, зокрема, належать позначення сирів, вин, міцних алкогольних напоїв, мінеральних вод тощо.

Україна багата на географічні зазначення, які є відомими серед споживачів. Як приклад можна навести «Миргородську», «Луганську», «Трускавецьку» мінеральні води, кримські вина, донецьке вугілля, волинські топази, житомирську сіль. Спільною рисою між вказаними товарами є те, що їх властивості та якість зумовлено місцем їх видобутку або виготовлення. У цьому плані вони є унікальними, бо не можуть бути виготовлені або видобуті в іншій місцевості⁵.

Значну роль у формуванні властивостей товарів відіграють такі фактори, як майстерність людей, їхні досвід, традиції десятирічної чи навіть столітньої давності. Так, наприклад, відомі властивості коростеньського фарфору залежать не лише від глини. Вирішальний вплив на них мають навички, кваліфікація, технологічний досвід, майстерність людей, які передають їх із покоління в покоління.